

צדק

ושבו שרים איש את שלו

רודף צדק ג'ימי ודין רודף שלום
נפגשים להם בבאר האדום (...)

צדק צדק תרדוף
בקש שלום ורדפהו
בקש שלום ורדפהו
צדק צדק תרדוף

(מאיר אריאל*, מתוך "צדק צדק תרדוף")

זורק דין שלום לג'ימי צדק
"אתה מודע לזה שצדק זה חרוז להדק?"
יורק ג'ימי צדק לדין שלום
"ממש כמו ששלום זה חרוז לחלום" (...)

צדק ושלום נשקו

- "צדק זה חרוז להדק" – איזו סכנה מציג "דין שלום" בחיים על פי הצדק? מה הבעיה ש"גימי צדק" מציג בחיים ששואפים ל"שלום"?
- מדוע השלום והצדק רודפים זה את זה בשירה? האם אלו ערכים שסותרים זה את זה בצורה מהותית?

- רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי אומר: אסור לבצוע (לעשות פשרה), וכל הכובע – הרי זה הוטא, וכל המברך את הכובע – הרי זה מנאץ (מקלל את ה') (...) אלא: יקוב הדין את ההר, שנאמר "כי המשפט לאלהים הוא" (...)
- (1) רבי יהושע בן קרחה אומר: מצוה לבצוע, שנאמר: "אמת ומשפט שלום שפטו בשעריכם". והלא במקום שיש משפט – אין שלום, ובמקום שיש שלום – אין משפט. אלא איזהו משפט שיש בו שלום – הרי אומר: זה ביצוע. וכן בדוד הוא אומר "ויהי דוד עושה משפט וצדקה", והלא כל מקום שיש משפט – אין צדקה, וצדקה – אין משפט, אלא איזהו משפט שיש בו צדקה – הרי אומר: זה ביצוע (...)
- (2) דן את הדין, זיכה את הזכאי וחייב את החייב, וראה שנתחייב עני ממון ושלם לו (הדין) מתוך ביתו (מכספו האישי) – זה משפט וצדקה, משפט – לזה, וצדקה – לזה, משפט לזה – שהחזיר לו ממון, וצדקה לזה – ששילם לו מתוך ביתו (...)
- (3) אף על פי שלא שילם מתוך ביתו זהו משפט וצדקה, משפט לזה, וצדקה לזה. משפט לזה – שהחזיר לו ממונו, וצדקה לזה – שהוציא גזילה מתחת ידו.
(תלמוד בבלי סנהדרין ו' ע"ב)

- מה יחסו רבי אליעזר לפשרה, ומה יחסו של ר' יהושע בן קרחה אליה?
- כיצד כל אחת משלוש הדעות בגמרא פותרת את המתח שבין המשפט לבין הצדקה/השלום?

- כמה חולקים ר' אליעזר ור' יהושע בן קרחה? האם הם חולקים בשאלה מה יותר חשוב, האמת או השלום?
- מהי ה"צדקה" ומהו ה"משפט" לפי כל אחת מהדעות?
- מה היחס בין האמת לבין השלום לפי כל אחת מהדעות? האם הערכים הללו מצויים בסתירה או בהשלמה? (להרחבה עיינו גם במקור 1. דף ההרחבה)
- לפי הדעה השניה, איזה ערך אמור להוביל את מערכת בית המשפט, ואיזה ערך אמור להוביל את השופט כאדם פרטי? ולפי הדעות האחרות?

- עם איזו עמדה מבין השלוש אתם מסכימים? מה היחס הנכון בין השלום לאמת לדעתכם?
- האם בית המשפט צריך לקדם את הצדק והאמת יותר מאשר ערכים אחרים, כדוגמת השלום? (להרחבה עיינו גם דבריו של אהרון ברק, מקור 2. דף ההרחבה)
- האם צריך להיות הבדל בין מערכת הערכים של בית המשפט לבין זו של האדם הפרטי? (להרחבה עיינו במקור 4. דף ההרחבה)

"אשר יעשון" – זו לפנים משורת הדין. דאמר רבי יוחנן: לא הרבה ירושלים אלא על שדנו בה דין תורה (...) שהעמידו דיניהם על דין תורה, ולא עבדו (עשו) לפנים משורת הדין.
(תלמוד בבלי בבא מציעא ל ע"ב)

מי שמת, והניח אישה ובעלי חוב ויורשין, והיה לו פיקדון או מלווה (חוב) ביד אחרים (שחייבים לו) – רבי מרפון אומר, **ינתנו** (כספי הפיקדון והחוב) **לכושל שבהן**. רבי עקיבא אומר, **אין מרחמים בדין**, אלא ינתנו ליורשין – שכולן צריכין שבועה (כדי לקבל מהכסף), ואין היורשין צריכין שבועה.
(משנה כתובות ט, ב)

מה היתה הסיבה לחורבן הבית על פי ר' יוחנן? כיצד היו אמורים לדון, וכיצד דנו בפועל?
מה הכוונה "לפנים משורת הדין"?
למי צריכים ללכת כספי הנפטר לפי ר' טרפון, ולמי לפי ר' עקיבא? מה הטעם של כל אחד?

מה אמור לחביל את השופט לפסוק "לפנים משורת הדין"? איזה ערך נפגע מכך?
מה דעתו של ר' עקיבא על מקומם של הרחמים וההתחשבות בחלשים בבית המשפט? (להרחבה עיינו בפסיקתו של השופט נועם סולברג, **מקור 3**, **בדף ההתחבנות**)
האם הפסוק "ודל לא תהדר בריבו", שעל פיו הולך ר' עקיבא, מתנגד להליכה "לפנים משורת הדין"? (להרחבה עיינו **במקומות 4.5-4.6**, **בדף ההתחבנות**)

"לעיתים נוטה בית המשפט במקרים מיוחדים לסטות מהפורמליות המשפטית ולפסוק על הבסיס של 'לפנים משורת הדין', כפי שאירע במקרה זה. בנסיבות מיוחדות שנפרשו בפני השופטת המלומדת, ניתן להבין לליבה ולהימנע מהתערבות בשיקוליה. לא בכדי, הדבר הראשון שמבקש שלמה המלך מאלוהיו כשהוא מתבשר שעליו למלא תפקיד של שופט ולשפוט את העם הוא 'זנתת לעבדך לב שומע, לשפוט את עמך, להבין בין טוב לרע, כי מי יוכל לשפוט את עמך הכבד הזה', ואם מוצא שופט לנכון לפעול לפי תחושת הלב, מה לנו כי נתערב בכך?"
(ביהמ"ש המחוזי ת"א, ע"א 3340/01, בנק המזרחי נ' בת ל' אפללו ויקטוריה)

יש הרבה יופי בגישתו המוסרית של בית המשפט המחוזי, ולמרות זאת פסיקתו נראית שגויה לגמרי. שני דברים לפחות מבדילים בין פסיקתו של אמורא בבלי במאה השלישית או פוסק אשכנזי מימי הביניים מצד אחד, לבין פסיקתה של ערכאת שיפוט חילונית, הפועלת בימינו מכה דין המדינה, מצד שני. ראשית, השופטים אינם רשאים להניח שהם "שופטים את העם" מכה מתת-אל להיות בעלי "לב שומע". מדינת חוק מינתה אותם לבצע תפקיד מוגדר, והצניעות (המתגלמת בעקרון החוקיות) מחייבת אותם לבצע תפקיד זה כמות שהוא, ולא לממש את העדפותיהם המוסריות.
(פרופ' רון שפירא*, בתוך: נועם שרביט, גלובס, 7.6.05).

מה הוביל את השופטת בפסיקתה "לפנים משורת הדין", כפי שמתאר זאת ביהמ"ש המחוזי? מדוע עקרון "לפנים משורת הדין" לא שייך בבית המשפט הישראלי לפי פרופ' שפירא?
מה תפקידו של השופט לפי פסיקת בית המשפט, ולפי תפיסתו של פרופ' שפירא? (לדין דומה שהתרחש בביהמ"ש העליון מומלץ לעיין **במקור 6**, **בדף ההתחבנות**)

האם לדעתכם בית המשפט צריך להיות בעל "לב שומע", ולערב שיקולים נוספים (רחמים, מוסריות) בפסיקותיו, או שהוא צריך לפסוק אך ורק על פי האמת? איזו דרך משקפת יותר "צדק"?

רבי שמעון אומר: מה ראו דינים לקדום (להיכתב לפני) כלל מצוות שבתורה? שכשהדין בין אדם לחברו, תחרות ביניהם. נפסק הדין, נעשה שלום ביניהם. וכן יתרו אומר: "אם את הדבר הזה תעשה וגו'" ו"כל העם הזה על מקומו יבוא בשלום"
(מכילתא דרבי ישמעאל, משפטים, א)

המשפטים הא-להיים, מתוך שהם נובעים ממקור האמת העליונה, אין מטרתם רק מטרה קרובה, לישר סכסוכים ארעיים, ההויים בחיי בני אדם, אלא הם הולכים להעלות את החיים ואת ההויה כולה. מיסוד האמת העליונה הטבועה בהם הרי הם משרים את השכינה בעולם ומעלים ע"י השפעתם את האדם ואת העולם, מבירא עמוקתא, אשר נפל בחטאו ורשעו, לאיגרא רמא, של אור הקדושה העליונה וזיו עדן קודש קדשים.
(הרא"ה, **קוק****, עולת ראייה ב, עמ' נט)

מה מטרתו של המשפט לפי המכילתא ולפי הרב קוק?

כיצד השאלה האם בית המשפט בא ליישב סכסוכים או להנחיל "אמת עליונה" משפיעה על מערכת הערכים של בית המשפט? האם היחס לפשרה או לפסיקה לפנים משורת הדין יהיה שונה לפי כל תפיסה?

* הרב אברהם יצחק הכהן קוק (נולד בלסביה ב-1865, נפטר בישראל ב-1935) היה הרב הראשי האשכנזי הראשון בארץ ישראל, פוסק, מקובל והוגה דעות. נחשב לאחד מאבות הציונות הדתית.

* רון שפירא (ישראל, -1964) הוא עורך דין ופרופסור למשפטים, המשמש נשיא המרכז האקדמי פרס.